ROLE SPOŁECZNE

Rola społeczna

Role społeczne są wytyczonym a priori wzorcem działania, realizowanym podczas wykonania roli [...] deklaracją praw i obowiązków przypisanych do danej pozycji społecznej [...] zawierające jedną bądź więcej ról odgrywanych przy kolejnych okazjach przez aktora przed tą samą lub przed różnymi publicznościami (Goffman, 1959).

David Tennant as Shakespeare's Richard II

Odgrywanie roli społecznej

…każde działanie uczestnika interakcji w danej sytuacji, mające na celu wywarcie wpływu w jakiś sposób na innych uczestników (Goffman, 1959).

David Tennant at the Royal Shakespeare Company

„Publiczność”

…w przypadku ról społecznych to inni uczestnicy życia społecznego, czyli inni aktorzy społeczni.

Michelangelo Merisi, Caravaggio, *Madonna of the Rosary*

Role społeczne

… są tworami kulturowymi, ważnymi elementami w sieciach komunikacji interpersonalnej.

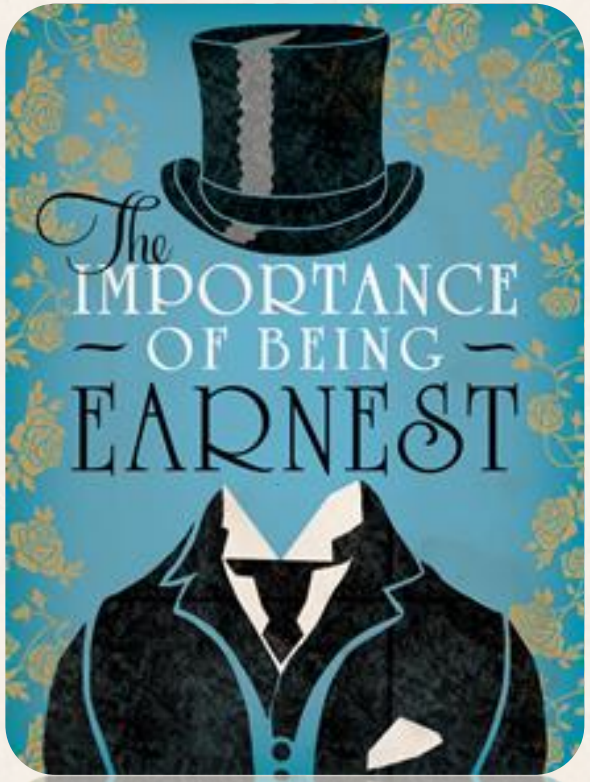

Oscar Wilde's *The Importance of Being Earnest*

Role społeczne

… wynikają z miejsca, jakie aktor zajmuje w **strukturze społecznej** i od tego, czego się oczekuje po nim czy niej w danym miejscu i czasie, co związane jest z tym miejscem.

Sarah Bernhardt

Struktura społeczna

… jest dynamiczna, a treść ról nie jest ani stała, ani oczywista dla wszystkich, choć ludzie, obejmując nowe stanowisko, czy przyjmując nową sytuację życiową, często szybko wcielają się w rolę, jaka się z tym wiąże.

Aktor społeczny

- Każdy, kto podejmuje się grania jednej spośród tych ról, gra je właściwie od nowa, stale próbując (Czarniawska, 1992)
- Każdy odczyt roli jest nową interpretacją, która może zostać przyjęta przez innych, lub nie.
- Odgrywanie ról społecznych jest czymś w rodzaju społecznej negocjacji, dokonujących się na zasadzie prób i błędów.

Janusz Gajos

Aktanci

- Ludzie i nie-ludzie grający role społeczne w danym kontekście (Bruno Latour)
- Zwierzęta, rośliny, ekosystem
- Urządzenia, technologia to także aktanci; to nie znaczy, że są podmiotami, że mają subiektywność – tylko, że odgrywają role w systemie społecznym/ organizacji

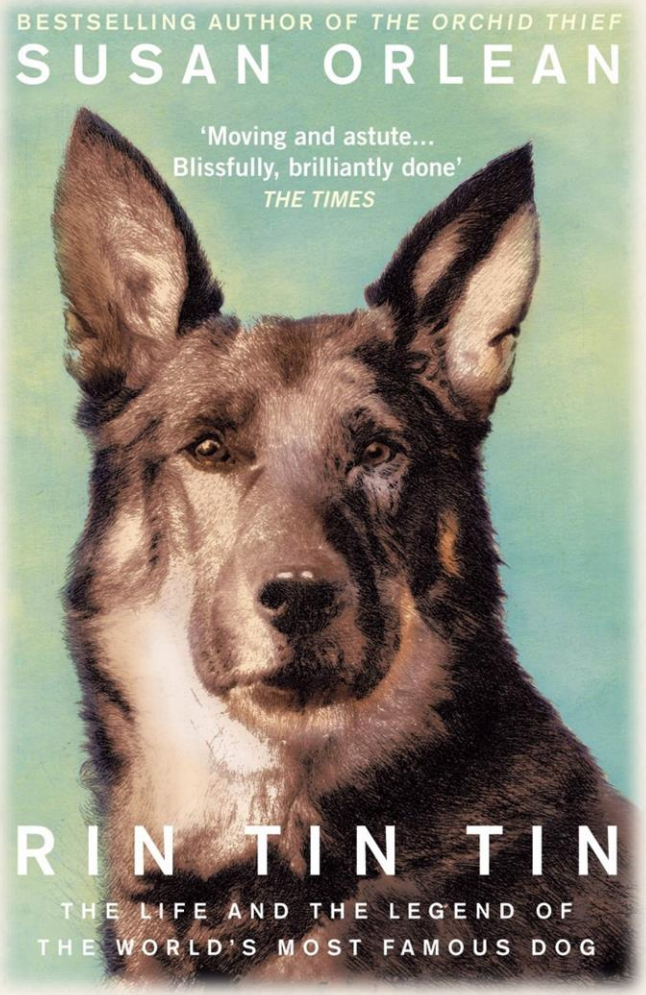

Scenariusz roli społecznej

- Zawiera oczekiwane treści roli
- Zawiera kary i nagrody, takie jak prestiż, uznanie, możliwość pozbawienia roli, brak szacunku itd.
- Może być zapisany, ale na ogół jest niesformalizowany
- Bywa zakodowany w kontekście kulturowym – w tekstach kultury takich jak powieści, seriale, przykłady sławnych ludzi itd.

Greek Drama (Roman mosaic

Jak grają ludzie w teatrze życia codziennego?

Aktorzy społeczni domyślają się, jakie są oczekiwania społeczne związane z ich rolą, odczytując jakby „scenariusz” kulturowy: co jest uważane za "akceptowalne", "pożądane", „wypada”, czyli „co powinno się robić” na danym stanowisku lub życiowej sytuacji.

Jimmy Nelson, *Ngalop and Sharchop*, (Homage to Humanity)

Granie ról społecznych

Definiując rolę społeczną jako egzekwowanie praw i obowiązków związanych z danym statusem, możemy powiedzieć, że wykonawca może przedstawiać różne role przy różnych okazjach tym samym odbiorcom lub odbiorcom tych samych osób (Erving Goffman, 1959, p. 27).

The Mousetrap play-within-a-play, in Shakespeare's *Hamlet*

„Przydzielanie” i zmiana ról społecznych

- Ważny element każdej kultury – bo struktura ról stabilizuje system społeczny, a jednak czasami człowiek musi przechodzić pomiędzy rolami, zmieniać je
- Przydzielanie – z urodzenia lub zgodnie z przyjętymi w kulturze zasadami (wiek, inne warunki takie jak edukacja, bogacenie się itd.)
- Rytuały sygnalizują zmianę ról

Royal wedding, Norway, 2001

Rytuały – Proces

- Akty symboliczne, systematycznie wykonywane i połączone ze specyficznymi sytuacjami sekwencje **skryptów**, szczególnie nasycone znaczeniami.
- Rzadko posiadają strukturę formalną, na ogół ich zawartość jest definiowana przez tradycję.
- Odnoszą się zawsze do ról społecznych.
- Instytucjonalizują elementy kultury.

Jimmy Nelson, *Iatmul*, (Homage to Humanity)

Rytuały są…

- Nasycone znaczeniami
- Wykonywane przed publicznością
- Powiązane z istotnymi społecznymi konsekwencjami – zmiana roli społecznej przez jednostkę (rytuały przejścia) lub odgrywania i utwierdzenie jej (rytuały komunikacji)

Rytuały przejścia

- Determinują tożsamość społeczną jednostki, przyjęcie jej do pewnej grupy społecznej, nadają nową rolę społeczną
- Definiują moment zmiany roli:
  - przyjęcia (np. podstawowe szkolenie przed zatrudnieniem pracownika)
  - degradacji (np. zwolnienia)
  - odnowy (np. reedukacja)
  - elewacji (np. awans)

Role społeczne

…są odgrywane jednocześnie przed wieloma „publicznościami” – każdy i każda z nas uczestniczy w wielu systemach ról, które czasami się nakładają: uczelnia, dom, przyjaciele, organizacje gdzie spędzamy wolny czas…

Wymiary roli społecznej

- Ogólnospołeczny
- Profesjonalny
- Organizacyjny

Wymiary roli społecznej – Proces

Wymiar	Grupa społeczna (społeczność)	Znaczenie
Rola ogólnospołeczna: Oczekiwania społeczne	Interesariusze (*stakeholders*) społeczność lokalna/ społeczeństwo	Jak aktor społeczny powinien / nie powinien postępować? Co jest ważne, wartościowe, niepożądane?
Rola profesjonalna: Wymiar profesjonalny	*Professional community* środowisko fachowe	„Zasady gry”, jak aktor społeczny / profesjonalista powinien / nie powinien się zachowywać?
Rola organizacyjna: Kontekst organizacyjny	Organizacja (uczestnicy)	Rola w konkretnej organizacji zdefiniowana kulturowo; co robi aktor społeczny w *tej* organizacji?

Wymiar ogólnospołeczny

…obejmuje mniej lub bardziej sformalizowane „scenariusze” zawarte w szerszym kontekście społecznym i kulturowym, znajdującym się poza bezpośrednim miejscem pracy aktora społecznego i poza jego kontekstem profesjonalnym

Boże Ciało w Łowiczu

Wymiar ogólnospołeczny

Wymiar	Grupa społeczna (społeczność)	Opis
Rola ogólnospołeczna: Oczekiwania społeczne	Rodzina, przyjaciele, znajomi	Nie związani z organizacją ludzie, którzy wypowiadają się/ mają oczekiwania wobec aktora społecznego
	Klienci	Odbiorcy i klienci
	Kultura masowa	Prasa, telewizja, radio, seriale, filmy, powieści, piosenki, etc. podejmujące tematykę dotyczącą odgrywania roli społecznej

Jak opisać rolę ogólnospołeczną?

Wymiar	„Publiczność”	„Scenariusz”
Rola ogólno-społeczna: Oczekiwania społeczne	Rodzina, przyjaciele, znajomi	(1) Czego Wy oczekujecie po tym aktorze społecznym?
	Bezpośredni interesariusze (np. klienci)	(2) Jak sądzicie, czego oczekują osoby zaangażowane w bezpośrednie relacje społeczne z tą osobą?
	Kultura masowa	(3) Co mówi o tym aktorze społecznym prasa, telewizja, radio, seriale, filmy, powieści, piosenki, poezja, mity, legendy, etc? •Jakie są **konkretne przykłady scenariusza roli** różnych przedstawień w kulturze „wysokiej”, masowej, popularnej i niszowej? •Jakie są **konkretne przykłady wykonawców roli**?

Wymiar profesjonalny

…obejmuje w szczególności oczekiwania pochodzące z wewnątrz profesji, ale nie koniecznie z wewnątrz organizacji – od innych podobnych kierowników i od samego aktora społecznego

Henry V, Royal Shakespeare Company

Profesja

- Ma preferowane przez siebie zasady działania i podejmowania decyzji
- Potrafi określić wymogi związane z edukacją i osiągnięciami
- Ma zbiór norm, które uważa za centralne dla przynależności do swego grona (Schein, 1968)

Jan Steen, *Doctor's Visit*

Wymiar profesjonalny

Wymiar	Grupa społeczna (społeczność)	Opis
Rola profesjonalna: Wymiar profesjonalny	Sam profesjonalista	Aktor społeczny sam o sobie
	Środowisko profesjonalistów w szerokim ujęciu	Inni, podobni profesjonaliści, którzy mają wpływ na jego/jej profesjonalne funkcjonowanie; wykładowcy, branżowe organizacje, kluby itd.

Wymiar profesjonalny – elementy roli

Element wymiaru profesjonalnego roli społecznej		Oczekiwania i wartości	Definicje elementów scenariusza
Zadanie		Efektywność: co jest uznawane za osiągnięcie?	Co powinno być wykonane?
Standardy	Wykształ-cenie	"Ogólne zasady" działania aktora społecznego; co taki jak on/a powinien wiedzieć i umieć?	Jak powinno być wykonywane?
	Kodeks etyczny	Etyka: jak powinni postępować tego typu aktorzy społeczni?	Przez kogo?

Rola organizacyjna

- …dotyczy oczekiwań formułowanych wobec aktora społecznego w ramach własnej organizacji
- Obejmuje mniej lub bardziej sformalizowane elementy kultury organizacji, przejawiające się na różnych poziomach: jednostkowym, kierowniczym i relacyjnym

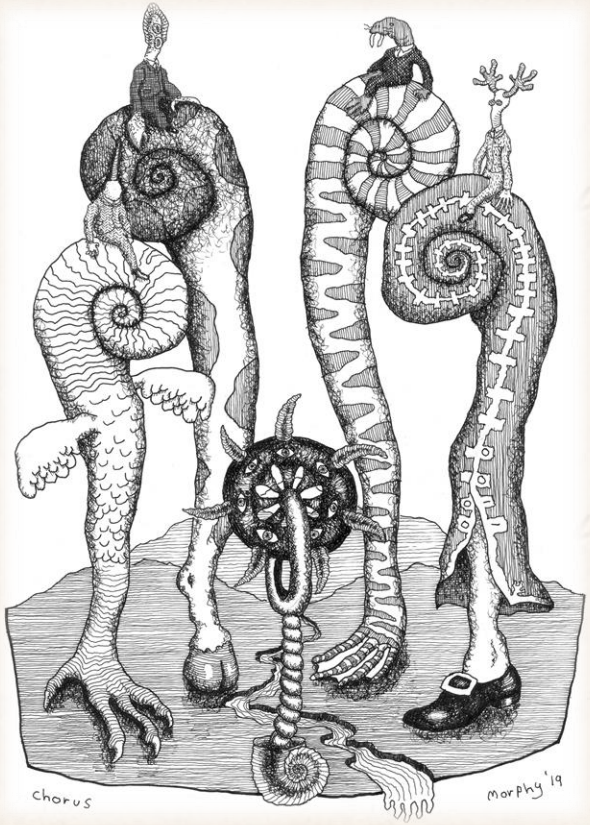

Brother Daniel, *Chorus*

Rola organizacyjna

Wymiar	Grupa społeczna (organizacja)	Opis
Rola organizacyjna: Kultura organizacji	Uczestnicy organizacji	Rola jednostkowa: Co robi aktor społeczny? Jakie są wartości, rytuały, zwyczaje, zadania, itd. związane z wykonaniem roli?
		Rola innych aktorów społecznych: Co robią inni aktorzy w tej organizacji? Interakcje, relacje z danym aktorem?
		Rola relacji: miejsce w strukturze organizacyjnej i interakcje z innymi rolami

Role organizacyjne

- Barbara Czarniawska-Joerges:
- „Role społeczne nie są stabilne ani zaprogramowane, lecz odtwarzane na nowo za każdym razem, gdy są wykonywane; role definiują i tworzą kulturę i jej zasady. Niekoniecznie granie ich oznacza akceptację kultury, ale znajomość jej zasad i przyjęcie ich do wiadomości” (1992, p.126).
- [*czyli teatr życia codziennego jest teatrem improwizacji raczej niż stałych skryptów]*

Granie ról w organizacjach

- Arlie Hochschild (1983): odgrywanie emocji, praca emocjonalna
- John Van Maanen (1991): *fake theatre*, teatr fałszywy (firmy typu Disneyland), uśmiech na siłę, pracownicy wyalienowani
- Iain Mangham and Michael Overington (1987): menedżerowie jako aktorzy na scenie korporacji, często gra świadoma, niekiedy elegancka

Banksy, *Dismaland*

Dress Codes

- Społeczne znaczenia ubioru – zamożne klasy okazują w ten sposób, że są zamożne (Thorstein Veblen, 1894)
- „Uniform” menedżera – garnitur, nie ma obowiązku noszenia, ale i tak ubierają się bardzo podobnie (Robert Jackall, 1988)
- „Korporacyjna maskarada” – wszyscy się ubierają po to, by wywrzeć wrażenie na innych (Michael Pratt, 1990)
- Profesjonaliści i znaczenie symboli stroju, np. strój lekarza – daje poczucie przynależności do profesji, do społeczności (Anat Rafaeli i Michael Pratt, 1993) [*troszkę jak samuraje z filmu, MK*]

Akira Kurosawa's, *Seven Samurai*